

VIACSLOVNÉ POMENOVANIA S NÁZVOM FARBY ČIERNY V RUSKOM A SLOVENSKOM JAZYKU

IDIOMS WITH COLOUR TERM BLACK IN RUSSIAN AND SLOVAK LANGUAGES

MARTINA ULIČNÁ

Abstrakt

Adjektívum čierny v ruštine a v slovenčine slúžiace ako názov jednej zo základných farieb spektra sú v ruskom i v slovenskom jazyku súčasťou mnohých viacslovných pomenovaní i frazeologizmov. Predmetom štúdie je hľadanie miery ekvivalencie viacslovných pomenovaní v ruskom a v slovenskom jazyku obsahujúcich tento názov farby a analýza prípadov, v ktorých sa použitie uvedeného adjektíva v oboch jazykoch odlišuje.

Kľúčové slová: pomenovanie farby čierny, viacslovné pomenovanie, frazeologizmus, prirovnanie, rusko-slovenské ekvivalenty, úplná a čiastočná ekvivalencia lexikálneho významu.

Abstract

Colour term for black colour in Russian and Slovak languages as one of the most frequent colour names in Russian and Slovak languages, becomes a part of many multiword names and idioms. The study is focused on the search for the degree of equivalence of multiword names containing that colour term in Russian and Slovak languages and the features that distinguish use of chromatism black in these languages.

Keywords: colour term black, idioms, phraseology, comparison, Russian-Slovak equivalents, complete and partial equivalence of lexical meaning.

Úvod

Adjektívum *черный/čierny* ako názov farby v ruštine a v slovenčine spolu so svojim protikladom *белый/biely* pomenúva jeden z pólov dvojice vyjadrujúcej základný protiklad prítomnosti a absencie svetla a teda vo svojej podstate sú tieto dve pomenovania achromatické. Rovnako ako lexéma *белый/biely* je i pomenovanie *черный/čierny* v oboch jazykoch viacvýznamové. Okrem primárnej charakteristiky farby objektu podobnej uhliu jeho význam obsahuje i sémantický príznak hodnotenia kvality neživého či živého objektu, ľudských emócií, činov a nemateriálnej sféry vôbec na osi *dobrý – zlý*: v prípade adjektíva *черный/čierny* zvyčajne totožný alebo veľmi blízky k negatívnejmu pólu opozície.

Symbolika čiernej farby má viacero vrstiev. V prvom rade sú to asociácie, ktoré vychádzajú zo stotožnenia čiernej farby s nocou a temnotou, a sú negatívne až zlovestné. Ľudia sa vždy obávali toho, čo sa ukrýva v temnote noci, či sú to divé zvieratá, ktoré ich môžu napadnúť, alebo ľudia, ktorí v tme skrývajú svoje nelegálne činy, alebo i nadprirodzené bytosti, ktoré človeku môžu uškodiť nejakým magickým spôsobom. Najsilnejšie asociácie sú však spojené s témou diabla a to predovšetkým v západnej kultúre. Čierna i v súvislosti s kresťanským náboženstvom symbolizuje nešťastie, smútok, stratu, zúfalstvo, ale i strach, konflikty, lož, hriech, diabolské rituály, smrť a podsvetie.

Ďalší zo symbolických významov je spojený so sociálnym rozvrstvením obyvateľstva a s ním spojeným rôznym spôsobom obživy jednotlivých vrstiev spoločnosti. Tí, ktorí majú majetok a postavenie a nemusia vykonávať ťažkú fyzickú prácu vo vonkajšom prostredí bez ohľadu na počasie, nie sú vystavení slnečnému lúčom a nevyhnutne majú svetlejšiu kožu. To je dôvod, prečo šľachtici a panovníci majú pokožku svetlejšiu než ich chudobnejší poddaní (pozri Kenner 2007, s. 16 – 17).

Na druhej strane sa v medzinárodnom meradle využíva symbolika čiernej farby v pozitívnom zmysle napr. v športe: *čierny opasok* – i v ruskom jazyku *черный пояс* [čierny pás] – v džude a karate ako symbol majstrovstva, alebo kapitánska páska čiernej farby vo futbale ako znak sily, líderstva. Čierna sa tiež považuje za farbu kultivovanosti, vážnosti a moci, keďže dôležité osoby a kňazi často nosia tmavý až čierny odev.

Čierna farba je tiež obľúbenou farbou na vyjadrenie odporu až vzbury mladšej generácie proti rodičom. Z hľadiska politických názorov je spájaná s anarchizmom, napr. čierna zástava je v ruskej kultúre vnímaná v prvom rade ako anarchistický symbol.

Ako každé kvalitatívne hodnotenie je čierna farba objektu zvyčajne vyjadrovaná pomocou adjektíva – v ruštine *черный* (krátka forma *черен*), resp. ak ide o kvalitatívne hodnotenie deja, je vyjadrené pomocou adverbia *по-черному*. Zároveň je adjektívum *черный* východiskom pre tvorenie substantív (napr. *чернота*, *черновик*) i verb (*чернеть*). Východiskom pre porovnanie použitia adjektív *черный* v ruštine a *čierny* v slovenčine je pre nás rozsah významov adjektíva *черный* vo výkladových a frazeologických slovníkoch ruského jazyka a tiež kontext, v ktorom sa môžeme s týmto adjektívom stretnúť v textoch ruského národného korpusu, korpusu ARANEA a slovenského národného korpusu.

Adjektívum čierny (черный) v ruskom jazyku

Vo výkladových slovníkoch ruského jazyka možno nájsť nasledujúce významy lexémy čierny (черный):

1. farby sadze, uhlia, opoz. *белый*: *черный дым*, *черная краска*;
2. tmavý, tmavšej farby ako zvyčajne: *чай*, *черный как деготь*;
temný, úplne zbavený svetla: *совершенно черная, непроницаемая ночь*;
len plná forma s tmavou pokožkou (ako charakteristická črta rasy), *черная раса*;
s čiernymi vlasmi: *она беленькая, с вьющимися косичками*;
3. *черные*, mn. č. figúrky na dámu, šachové figúrky tmavej farby na rozdiel od bielych: *играть черными*;
4. *zast. a hovor.* ušpinený, špinavý: *Тебя в бане надо мыть, ты весь черный.*;
5. slúžiaci na pracovné alebo každodenné potreby, *черный ход*, *черная лестница*;
6. nekvalifikovaný, nevyžadujúci vysoké majstrovstvo, pomocný, často fyzicky náročný alebo špinavý (o práci), *черная работа*;
7. *odb.* neopracovaný alebo čiastočne opracovaný, bez úpravy: *черный болт*;
8. v dorevolučnom Rusku patriaci k nižším nepriviligovaným vrstvám, ľudový: *черный народ*;
9. *hist.* štátny, nie v súkromnom vlastníctve (в Rusku XIV–XVII vv.); platiaci dane, *черная земля*;
10. čarodejnicky, bosoracky, spojený so zlými silami, *черная грамота*;
11. zlý, negatívny, *представить в черном свете*;
12. pochmúrny, neradostný, *отложить денег на черный день*;
13. zlostný, nízky, zákerný, *черная зависть*;
14. ako súčasť niektorých zoologických a botanických názvov, *черный дельфин*, *черная смородина* (podľa Slovníka ruského jazyka, 1986, s. 667–668).

K týmto významom, ktoré sa v iných výkladových slovníkoch uvádzajú tiež samostatne alebo sa v rámci jedného hesla na základe významovej blízkosti spájajú do spoločného širšie chápaného významu (napr. *черный* = *tmavý a špinavý*, alebo *черный* = *zlý, negatívny i nízky a zákerný* a pod.), ešte možno doplniť nasledujúce:

- *черный* v minulosti bez komína, s otvoreným ohniskom, *чёрная баня*, *топить по-чёрному* (prísl.) (Výkladový slovník ruského jazyka, Ožegov. Švedova, 1992);

- substantivizované adjektívum *черный*² 1. ľud. a hovor. v ľudových poverách zlý duch, čert;
2. negat., pohľadovo o človeku s tmavou farbou kože (obyčajne o černochoch), o človeku

s tmavými vlasmi a počernou pokožkou (zvyčajne pôvodom zo Strednej Ázie alebo Kaukazu) (Veľký výkladový slovník ruského jazyka, Kuznecov, vyd. 2014).

Adjektívum čierny v slovenskom jazyku

V slovenčine adjektívum *čierny* podľa Slovníka súčasného slovenského jazyka vyjadruje v rôznych kontextoch nasledujúce významy:

čierny¹

1. majúci farbu sadze, uhlia; op. *biely*;
2. majúci tmavé zafarbenie, tmavší odtieň; syn. tmavý: *čierny chlieb*;
3. ktorý je plný nešťastia, smútku, obáv; syn. smutný, chmúrny: *čierny deň*;
4. symbolizujúci smrť, úmrtie, smútok; syn. smútočný;
5. nevyhovujúci požiadavkám spoločenských noriem najmä z hľadiska morálky, etiky; syn. nemorálny, nečestný, zlý: *čierna mágia*;
6. znásobujúci negatívnu vlastnosť niečoho zlého, veľmi veľký; *čierna zrada*;
7. ktorý nie je dovolený; ktorý prináša nelegálny zisk; ktorý využíva nedovolené postupy na vlastné obohacovanie; pokútny: *čierna práca*;
8. hovor. patriaci k černochoch, príslušníkom negroidnej rasy; syn. černošský;
9. hovor. patriaci k Rómom, príslušníkom etnickej skupiny indického pôvodu rozptýlenej po celom svete, rómsky;
10. založený na útočnom nacionalizme, na rasovej neznášanlivosti; symbolizujúci fašizmus, rasizmus, fašistický, rasistický: *čierna totalita*;

čierny²

1. hovor. človek tmavej pleti patriaci k negroidnej rase, černochoch;
2. hovor. príslušník etnickej skupiny indického pôvodu rozptýlenej po celom svete, Cigán, Róm;
3. šach. čierna šachová figúrka; op. *biely*;
4. stúpenec režimu založeného na diktatúre, na potláčaní občianskych slobôd, na útočnom nacionalizme, fašista, rasista

Komparácia lexém

Väčšinou explikovaných významov sa ruské *черный* a jeho paralela *čierny* v slovenskom jazyku zhodujú. Okrem farebnej charakteristiky (farby uhlia) resp. príznaku tmavej farby sa v oboch jazykoch realizujú predovšetkým negatívne konotácie spojené s nedostatkom svetla (ponurý, smutný) alebo s negatívnym hodnotením objektu, udalosti, legálnosti a pod. súvisiace s nešťastím, výrazne negatívnym, pokútnym, nemorálnym a nečestným ľudským konaním).

Z detailnejšieho porovnania sémantických príznakov, ktoré sa v jednotlivých významoch lexému *черный/čierny* uplatňujú v ruštine a v slovenčine, vyplýva, že na rozdiel od slovenského *čierny* sa ruskému adjektívu neprisudzuje symbolická reprezentácia smrti a úmrtia (v slov. napr. *chodiť v čiernom, čierna zástava*). V slovníkoch ruského jazyka heslové slovo *черный* neobsahuje ani sémantický príznak *nelegálny* či *nedovolený* (v slovenčine ‚ktorý nie je dovolený; ktorý prináša nelegálny zisk a tiež ktorý využíva nedovolené postupy na vlastné obohacovanie; pokútny‘). Na základe existujúcich frazeologizmov s uvedeným významom, ktoré sú v slovníkoch zaznamenané, však možno konštatovať, že i v ruskom jazyku sa slovnými spojeniami obsahujúcich lexému *черный* tento význam vyjadruje, napr. *черная биржа* [čierna burza] – neoficiálna, špekulantská; *чёрный рынок* [čierny trh] – nelegálne obchodné operácia, špekulatívne obchodovanie, hovor. *черная зарплата* [čierny plat] – odmena za prácu bez oficiálnej zmluvy a pod.

Čierna farba sa v ruskom jazyku neasociuje s fašistickým či rasistickým hnutím, paralela k slov. *čierny* vo význame, stúpenec režimu založeného na diktatúre, potláčaní občianskych slobôd, na útočnom nacionalizme, fašista, rasista sa pre ruštinu neuvádza, keďže v ruskom jazyku má túto konotáciu hnedá farba – napr. perifrása *коричневый яд* [hnedý jed] alebo

коричневая чума [hnedý mor] = fašizmus, neonacizmus. Ako sme už spomenuli vyššie, v ruš. *черный флаг* [čierna zástava] reprezentuje hnutie anarchizmu.

Na druhej strane v porovnaní so slovenským adjektívom *čierny* má ruské *черный* niekoľko špecifik:

- na rozdiel od slovenského jazyka ruské slovné spojenie *черный люд/народ, черная служанка, черная кухарка* [čierny ľud, čierna slúžka, čierna kuchárka] pomenúva neurodzených, obyčajných ľudí: *robotný/pospolitý ľud, slúžka, kuchárka z ľudu*;
- adjektívom *черный* sa pomenúva i práca, ktorá je zvyčajne fyzicky náročná alebo špinavá a nevyžaduje kvalifikáciu: *черная работа* [čierna práca];
- v slovenčine sa až na výnimku nevyskytuje použitie adjektíva *čierny* na pomenovanie objektov slúžiacich na realizáciu pracovných alebo každodenných potrieb, opak slávnostný, sviatočný: rus. *черная лестница, черный двор* [čiernie schodisko, čierny dvor] má v slovenčine ekvivalent *služobné/zadné schodisko, gazdovský/zadný dvor*;
- okrem toho substantivizované adjektívum *черный* sa v ruštine popri pomenovaní ľudí na základe farby kože (*черный* – černocho alebo obyvateľ Kaukazu, v slov. *čierny* – černocho alebo Róm) ľudovo používa ako synonymum pre *чёрт, злой дух* [čert, zlý duch]. Vo výkladových slovníkoch slovenského jazyka sa podobné použitie chromatizmu *čierny* neuvádza: slov. *čert, diabol, satan, satanáš, Antikrist, zlý duch, zloduch, pekelník, démon, lucifer, bes*, expr. *d'as, rohatý a pod.*

Adjektívum *черный* v ruských viacсловných pomenovaniach, ktoré majú v slovenskom jazyku ekvivalent s adjektívom *čierny*

Nasledovná tabuľka obsahuje ustálené viacсловné pomenovania i frazeologizmy s adj. *черный*, ktoré majú v slovenčine ekvivalent obsahujúci adjektívum *čierny*. Ak sa ich význam v ruštine a v slovenčine podľa slovníkov odlišuje, uvádzame vysvetlenie významu pri oboch jazykoch, ak je totožné, vysvetlenie je uvedené pri slovenskom ekvivalente.

ruské viacсловné pomenovanie alebo frazeologizmus	slovenské viacсловné pomenovanie alebo frazeologizmus
<i>черный кофе</i> [čierna káva]	<i>čierna káva</i>
<i>черный хлеб</i> [čierny chlieb]	<i>čierny chlieb</i> ; ražný
<i>черная смородина</i> [čiernie ríbezle]	<i>čiernie ríbezle</i>
<i>черная вдова</i> [čierna vdova]	<i>čierna vdova</i> , pavúk
<i>черный перец</i> [čiernie korenie]	<i>čiernie korenie</i>
<i>черный чай</i> [čierny čaj]	<i>čierny čaj</i>
<i>черное/темное пиво</i> [čiernie/tmavé pivo]	<i>čiernie/tmavé pivo</i>
<i>черная раса</i> [čierna rasa]	<i>čierna rasa</i>
<i>черная техника</i> [čierna technika]	<i>čierna technika</i> ; elektrotechnické spotrebiče tmavej al. čiernej farby (televízory, kamery, zvukové prijímače al. prehrávače a pod.);
<i>черный карлик</i> [čierny trpaslík]	<i>čierny trpaslík</i> ; hviezda nevyžarujúca energiu, lebo je v najnižšom energetickom stave
<i>черная дыра</i> [čierna diera]	<i>čierna diera</i> ; objekt vo vesmíre s takou veľkou gravitáciou, že z neho nemôže uniknúť ani svetlo, i prenes. miesta najväčšieho nedostatku, najväčších chýb, miesto, kde sa všetko stráca
<i>черные металлы</i> [čiernie kovy]	<i>čiernie kovy</i> ; železo, mangán a chróm

<i>черная металлургия</i> [čierna metalurgia]	<i>čierna metalurgia</i> ; hutníctvo železa a ocele
<i>черный ящик</i> [čierna škatuľa]	<i>čierna skrinka</i> ; záznamové zariadenie o priebehu letu, palubný zapisovač
<i>черная оспа</i> [čierne kiahne]	pravé kiahne, tiež čierne kiahne ako forma pravých kiahní
<i>черный пояс</i> [čierny pás]	<i>čierny pás</i> ; šport. (v džude, v karate) znak najvyššieho stupňa zdatnosti
<i>черный театр</i> [čierne divadlo]	<i>čierne divadlo</i> ; div. v ktorom čierne odetí herci pohybujú predmetmi na tmavom pozadí
<i>черный юмор</i> [čierny humor]	<i>čierny humor</i> ; s cynickým podtónom, komický efekt sa dosahuje výsmechom smrti, násilia, chorôb a pod.
<i>черный роман</i> [čierny román]	<i>čierny román</i> ; s prvkami fantastiky, mystických a strašidelných motívov, román hrôzy
<i>черная магия</i> [čierna mágia]	<i>čierna mágia</i>
<i>черное золото</i> [čierne zlato]	<i>čierne zlato</i> , uhlie, ropa
<i>черная смерть</i> [čierna smrť]	<i>čierna smrť</i> , plúcny mor
<i>черный список</i> i <i>черные списки</i> (pl.) [čierny zoznam/čierne zoznamy]	<i>čierna listina</i> ; a) zoznam nevyhovujúcich/vinných, nebezpečných ľudí, b) zoznam zakázaných vecí
<i>черный вторник</i> [čierny utorok]	<i>čierny utorok</i> ; (1929), deň pádu newyorskej burzy
<i>чёрный понедельник</i> [čierny pondelok]	<i>čierny pondelok</i> ; (1987) deň zrútenia akciového trhu
<i>черная пятница</i> [čierny piatok]	<i>čierny piatok</i> , (1929) deň krachu na newyorskej burze
<i>черная пятница (распродажа)</i> [čierny piatok, výpredaj]	Black Friday, deň výpredajov, pôvodne v USA
<i>теория черного лебедя</i> [teória čiernej labute]	<i>teória čiernej labute</i> , zohľadnenie efektu extrémnych udalostí v prognostike
<i>черный рыцарь</i> [čierny rytier]	<i>čierny rytier/jazdec</i> , v ekon. obchodná spoločnosť, ktorá ponuka na prevzatie inej obchodnej spoločnosti je neprijateľná
<i>черный рынок</i> [čierny trh]	<i>čierny trh</i> , obchod; nelegálny, so zakázaným tovarom (zbrane, drogy)
<i>черная биржа</i> [čierna burza]	<i>čierna burza</i>
<i>черный рейс, рейс налево</i> [čierna jazda, jazda naľavo]	<i>čierna jazda</i>
<i>черная неблагодарность</i> [čierny nevďak]	<i>čierny nevďak</i> ; veľký
<i>черная скука, тоска</i> [čierna clivota, nostalgia]	<i>čierna clivota, nostalgia</i> ; silná
<i>черная зависть</i> [čierna závisť]	<i>čierna/zelená závisť</i>
<i>черная измена</i> [čierna zrada]	<i>čierna zrada</i> ; veľká
<i>черные мысли</i> [čierne myšlienky]	<i>čierne/pochmúrne myšlienky</i> ; pesimistické, depresívne
<i>черные замыслы</i> [čierne úmysly]	<i>čierne/nečestné úmysly</i>
<i>черная совесть</i> [čierne svedomie]	<i>čierne svedomie</i>

<i>черная магия</i> [čierna mágia]	<i>čierna mágia</i> , podľa stredovekých predstáv vyplývajúcich z povier čarovanie pomocou zlých síl s cieľom uškodiť ľuďom
<i>черный конь</i> [čierny kôň]	<i>čierny kôň</i> , tajný tromf, favorit
<i>черным по белому</i> [čiernym po bielom]	<i>čiernie na bielom</i> ; jasne a zreteľne
<i>представлять/видеть в черном цвете</i> [predstavovať/vidieť niečo v čiernej farbe]	<i>vidieť v čiernom svetle/čiernych farbách, dívať sa na niečo cez čierne okuliare</i> ; vidieť veci horšie, než sú v skutočnosti
<i>видеть все в черном свете</i> [vidieť všetko v čiernom svetle]	<i>dívať sa na svet čiernymi okuliarmi</i> <i>vidieť svet cez čierne okuliare</i> ; hodnotiť všetko pesimisticky
<i>изображать/рисовать в черных красках</i> [zobrazovať/maľovať v čiernych farbách]	<i>kresliť/maľovať/opisovať niečo čiernymi farbami</i> ; opisovať priveľmi nepriaznivo, pesimisticky
<i>выдавать черное за белое (белое за черное)</i> [vydávať čierne za biele/biele za čierne]	<i>vydávať čierne za biele</i> ; zámerne veci prekrúcať, pokladať zlé za dobré a naopak
<i>называть черное белым/белое черным</i> [nazývať čierne bielym/biele čiernym]	<i>robiť z čierneho biele, z bieleho čierne</i> ; zámerne veci prekrúcať, pokladať zlé za dobré a naopak
<i>принимать белое за черное</i> [prijímať biele za čierne]	<i>robiť z čierneho biele, z bieleho čierne</i> ; <i>vidieť veci v úplnom v protiklade s realitou</i>
Tabuľka 1: Slovné spojenia a frazeologizmy s adj. <i>черный</i> v ruštine, ktoré majú v slovenskom jazyku ekvivalent s adj. <i>čierny</i>	

Ako vyplýva i z jazykového materiálu uvedeného v Tabuľke 1, v ustálených pomenovaniach či odborných názvoch v oboch jazykoch využitie chromatizmu *черный/čierny* vyplýva z farebnej charakteristiky živých i neživých objektov, materiálov, potravín, plodov a pod. ktoré sú zdrojom svetla s istými vlastnosťami, majú tmavú farbu, alebo sú tmavšími farebnými variantmi objektov, pokožky ľudí atď.: *черный кофе/č. káva, черный хлеб/č. chlieb, черная смородина/č. ríbezle, черный перец/č. korenie, черный чай/č. čaj, черная техника/č. technika, черные металлы/č. kovu, черный карлик/č. trpaslík, черная дыра/č. diera, черная раса/č. rasa* a pod. Pri potravinách je v niektorých prípadoch tmavá resp. čierna farba produktu i výsledkom rôznych postupov alebo rôznych surovín pri príprave (napr. *черный чай/č. čaj, черный хлеб/č. chlieb*). Samozrejme, i tu existujú medzi jazykmi rozdiely, napr. rozdiel *čiernie – zelené olivy* v slov. je v ruštine pomenovaný pomocou rôznych lexém bez použitia chromatizmu: *маслины* (ale i *черные оливки*) a *оливки*.

Zhodu medzi ruštinou a slovenčinou, ktorá prirodzene vyplýva z prítomnosti rovnakých sémantických príznakov vo význame adjektív *черный* a *čierny*, možno konštatovať i v ďalších ustálených slovných spojeniach a frazeologizmoch:

- s významom plný nešťastia, smútku, obáv, smutný, chmúrny, napr. *черные мысли*;
- zlý, negatívny, napr. *представить в черном свете, черная скука, черный понедельник*;
- nedovolený, nelegálny, napr. *черный рынок*;
- bosorácky, spojený so zlými silami, napr. *черная магия*.

V prípade, že sa v jazyku vyskytujú medzinárodné viacslovné pomenovania, môže medzi skôr existujúcimi a novými prijímanými slovnými spojeniami vzniknúť homonymia. V ruštine i v slovenčine nastala takáto situácia v prípade spojení *čierny piatok* (podobne ako *čierny pondelok/utorok/štvrtok*) a rovnako v ruštine *черная пятница* (okrem *черный понедельник/вторник/четверг*) vo význame dňa mimoriadne nepriaznivého pre finančné trhy s odkazom na ekonomickú krízu, ktorá vypukla v r. 1929, na jednej strane a *čierny piatok* (*черная*

пятница) na označenie dňa výpredajov na strane druhej. V ruštine sa presadila homonymná forma *черная пятница* pre označenie piatka v oboch prípadoch, pričom na rozlíšenie významov sa v druhom prípade pridáva doplňujúca informácia (*распродажа* – výpredaj). V snahe vyhnúť sa homonymii sa v slovenčine používa pre názov výpredajového dňa pôvodný anglický názov *Black Friday*, keďže spojenie s chromatizmom čierne asociuje s významom zlý, nešťastný analogicky ako pri iných dňoch v týždni. Podobne sa v ruštine vyriešil vzťah homonymných ustálených spojení s chromatizmom *зеленый* [zelený] – *зеленая карта* (medzinárodné poistenie motorového vozidla) a *грин-карта* (povolenie pre cudzincov na trvalý pobyt v USA).

Ako frazeologizmy sa v lexikológii ruského jazyka chápu slovné spojenia, v ktorých adj. *черный* vyjadruje nelegálnosť, nezákonnosť: *чёрная биржа, чёрный рынок* v hovor. ruštine i *черная зарплата*, slov. č. *burza*, č. *trh ale výplata načierne*. V slovenčine je tento význam pri použití adjektíva *čierne* vo viacslovných pomenovaniach častejší, ako vidno i nasledujúcich porovnaní:

- *čierne obchod* – *спекуляция*;
- *čierna ekonómika* – *теневая/скрытая/неформальная экономика*;
- *čierna vysielacia* – *нелегальный радиопередатчик*;
- *čierne alkohol* – *контрафактный/нелегальный алкоголь*;
- *čierne softvér* – *нелегальный софтвер*
- *čierne pasažier* – *безбилетный пассажир* atď.

Z anglickej finančnej odbornej terminológie bol do ruského i slovenského jazyka prevzatý termín *black knight*, ktorý má v ruštine ekvivalent *чёрный рыцарь*, po slovensky *čierne rytier/jazdec*, ktorý označuje obchodnú spoločnosť, ktorej ponuka na prevzatie inej obchodnej spoločnosti je neprijateľná (porovnaj Kožariková, 2012).

V ruštine je v porovnaní so slovenčinou frekventovanejšia motivácia významom *чёрный* – čarodějnícky, spojený s čarovaním pomocou zlých síl a s cieľom uškodiť ľuďom: *черная магия, черное ремесло, черные книги, чёрный глаз* a tiež pri odvodzovaní *чернокнижие, чернокнижник*. Na rozdiel od ruštiny sa slovenské ustálené slovné spojenie *čierna kniha* používa vo význame, kniha zachytávajúca rozličné podoby chýb, krívd, nesprávnych postupov alebo tiež ako internacionálne pomenovanie knihy vyhynutých zvierat; *čierne remeslo* je perifrása na pomenovanie kováčskeho remesla.

V oboch jazykoch je rozšírená skupina frazeologizmov, ktorá obrazne pomenúva pesimistické videnie skutočnosti nezodpovedajúce realite, horšie, než naozaj je:

- rus. *представлять/видеть в черном цвете* – slov. *vidieť v čiernom svetle/čiernych farbách, dívať sa na niečo cez čierne okuliare*;
- rus. *видеть все в черном свете* – slov. *dívať sa na svet čiernymi okuliarmi, vidieť svet cez čierne okuliare*;
- rus. *изображать/рисовать в черных красках* – slov. *kresliť/maľovať/opisovať niečo čiernymi farbami*.

Podobne v oboch jazykoch existujú frazeologizmy, ktoré využívajú adjektíva biely a čierne na vyjadrenie zreteľnej opozície javov, pričom využívajú samotný fakt opozície, bez akcentovania pozitívneho alebo záporného chápania jednotlivých členov tejto opozície:

- rus. *выдавать черное за белое (белое за черное)* – slov. *vydávať čierne za biele*;
- rus. *называть черное белым/белое черным* – slov. *robiť z čierneho biele, z bieleho čierne*;
- rus. *принимать белое за черное* – slov. *robiť z čierneho biele, z bieleho čierne*.

Protiklad *čierne* a *biely* využívajú obidva jazyky i vo význame jasného, jednoznačného textu – v slovenčine *napísané čierne na bielom*, v hovorovej ruštine sú dve možnosti: *написано* alebo tiež *сказано черным по белому* [napísané/povedané čierne na bielom], teda jednoznačne niečo napísať alebo i povedať.

Ustálené slovné spojenie *черная дыра/čierna diera* je podobne ako v iných jazykoch okrem odborného astronomického názvu i frazeologizmom s významom miesta, kde sa všetko stráca. Podobne ekvivalentný je frazeologizmus *черный конь/čierny kôň*, ktorý v ruštine i v slovenčine pomenúva tajného favorita.

V ruskej i slovenskej kultúre je *чёрная кошка/čierna mačka* negatívne vnímaným symbolom. V oboch porovnávaných jazykoch sa tento symbol objavuje i vo frazeologizmoch, ktoré ho však využívajú rôznym spôsobom: rus. *чёрная кошка пробежала, проскочила между кем* obrazne vyjadruje náhle nedorozumenie, konflikt, hádku medzi dvoma ľuďmi, slov. *čierna mačka prešla (niekomu) cez cestu* je zlým znamením, predzvesťou budúceho nešťastia, nezdaru, ktoré niekoho postretne.

Podobne znejúce ustálené slovné spojenia rus. *чёрная работа/черный труд* a slov. *čierna práca (robot)* nie sú svojím významom totožné: zatiaľ čo v ruštine ide o pomenovanie nekvalifikovanej, podradnej a fyzicky náročnej práce, po slovensky *hrubá/ťažká práca (robot)*, slov. *čierna práca (robot)* využíva význam špinavý, taký, od ktorého sa človek zašpiní chromatizmom *čierny*.

<i>чёрная работа, чёрный труд</i> [čierna práca]	<i>hrubá/ťažká práca (robot)</i> ; ťažká, nekvalifikovaná slov. <i>čierna práca/robot</i> , pri ktorej sa človek zašpiní, špinavá
<i>чёрная книга</i> [čierna kniha], podľa povier kniha zaklínadiel, pomocou ktorých sa dá čarovať tiež kniha vyhynutých zvierat	<i>čierna kniha</i> zachytávajúca rozličné podoby chýb, krívd, nesprávnych postupov; kniha vyhynutých zvierat
<i>чёрное ремесло</i> [čierne remeslo] praktizovanie čiernej mágie	<i>čierne remeslo</i> ; kováčske
<i>чёрная кошка пробежала, проскочила (между кем)</i> [čierna mačka prebehla pomedzi koho]; došlo k roztržke, pohádali sa	<i>čierna mačka prešla niekomu cez cestu</i> ; čaká ho nešťastie
<i>чёрный час/день</i> [čierna hodina/deň] obdobie zdrvujúceho nešťastia, tragédie pre niekoho	<i>čierny deň</i> , plný nešťastia, smútku, obáv
сумерничать	<i>mať čiernu hodinku</i> ; sedieť, besedovať potme
<i>чёрный день</i> i <i>чёрные дни (pl.)</i> [čierny deň] <i>чёрный год</i> [čierny rok]	<i>zlé (horšie) časy</i> , zlé obdobie v živote

Tabuľka 2: Slovné spojenia a frazeologizmy s adj. *чёрный* v ruštine, ktoré sú homonymné alebo čiastočne totožné so slovenskými spojeniami s adj. *čierny*

Ruské viacslovné pomenovania s adj. *чёрный* (adv. *по-черному*, *черно*), ktoré v slovenčine nemajú ekvivalent s použitím názvu farby *čierny*

ruské viacslovné pomenovanie alebo frazeologizmus a jeho doslovný preklad	význam alebo podobné pomenovanie v slovenčine
<i>чёрный лес</i> [čierny les]	listnatý les
<i>на чёрный день</i> (отложить) [odložiť na čierny deň]	na horšie časy (napr. urobiť si zásoby)
<i>чёрный народ</i> [čierny ľud]	robotný/prostý ľud; s nízkym sociálnym statusom

<i>чёрный день</i> календаря [čierny deň v kalendári]	obyčajný, pracovný deň, na rozdiel od sviatočných dní označených červeným
<i>чёрные земли, чёрные крестьяне</i> [čierne zeme, čierni sedliaci]	zeme/sedliaci patriaci štátu
<i>чёрное духовенство</i> [čierne duchovenstvo]	časť pravoslávnych duchovných, ktorá zložila sľub čistoty, pravoslávni mníši
<i>чёрные заклинания</i> [čierne zaklínadlá]	zaklínadlá, magické formulky čiernej mágie
<i>чёрное слово</i> [čierne slovo]	nadávky
<i>чёрный/недобрый глаз</i> [čierne/zlé oko]	uhrančivý pohľad, ktorý môže spôsobiť urieknutie
<i>чёрный пиар</i> [čierny pí ár/propagácia]	činnosť zameraná na zhoršenie imidžu istej osoby, organizácie alebo politickej strany
<i>чёрная кость</i> [čierna kosť]	človek neurodzeného pôvodu, nešľachtic
<i>чёрное дело</i> (сделал кто-то) [čierny čin]	špinavosť
<i>чёрная лестница</i> [čierne schodisko]	zadné schodisko
<i>чёрный ход</i> [čierny vchod]	zadný vchod
<i>с чёрного хода</i> устраиваться [čiernym vchodom sa niekam dostávať]	odzađu; po známosti, nečestne niečo dosiahnuť
<i>чёрный двор</i> [čierny dvor]	zadný dvor (pre hydinu)
<i>чёрная изба</i> [čierna chalupa]	chalupa s otvoreným ohňom
<i>чёрная баня, баня по-чёрному</i> [čierna sauna, sauna načierno]	sauna s otvoreným ohniskom, bez komína
<i>топить по-чёрному</i> [kúriť načierno]	kúriť na otvorenom ohnisku
<i>по-чёрному</i> (грустить) [načierno]	v žargóne veľmi silno, intenzívne (niečo robiť napr. smútiť)
<i>по-чёрному</i> (работать) [načierno]	nelegálne (napr. pracovať)
<i>держатъ в чёрном теле</i> [držať v čiernom tele]	držať nakrátko niekoho
<i>чёрная сотня</i> [čierna stovka]	názov reakčno-monarchistických bánd, ktoré vznikli počas revolúcie 1905 – 1907
<i>чёрный клобук</i> [čierna mníšska čiapka]	mních (zast.)
<i>темное/чёрное пятно</i> [temná/čierna škvrna]	škvrna, poškvrna; niečo veľmi zahanbujúce, biľag
<i>представить в (самом) чёрном виде</i> [predstaviť v (úplne) čiernej podobe]	charakterizovať, opísať niekoho alebo niečo horšie, než v skutočnosti je
<i>чёрная немочь</i> [čierny neduh]	epilepsia (zast.)
<i>чёрный нал</i> [čierna hotovosť]	v žargóne čierna hotovosť, ukrytá pred zdanením
<i>чёрным-чёрно</i> [čiernym čierno]	<i>tma tmúca</i> ; úplná tma

Tabuľka 3: Slovné spojenia a frazeologizmy s chromatismom *чёрный* v ruštine, ktoré v slovenčine nemajú ekvivalent s použitím chromatismu *čierny*

Na rozdiel od slov. *čierny les*, ktorý v prenesenom význame slova môže označovať hustý alebo pochmúrny lesný porast, je rus. *чёрный лес* odborným pomenovaním pre listnatý les, ktorý na rozdiel od stále zeleného ihličnatého lesa stráca v zime svoju zelenú farbu.

V tejto skupine tiež možno nájsť viacero expresívnych slovných spojení charakteristických pre slang: *черный пиар*, (*грустить*) *по-черному*, *черный нал*. **Ďalej sú tu historicko-kultúrne charakteristiky, napr. *черная баня/изба***. Historické a náboženské špecifiká ruskej kultúry reflektujú frazeologizmy a ustálené slovné spojenia *черная сотня*, *черное духовенство*, *черные земли*, *черный день календаря*, ktoré do slovenčiny môžeme preložiť len opisne.

Kultúrno-historické osobitosti života na ruskej dedine sa odrazili v jazyku v opozícii *белый – черный* s významom vykurovania otvoreným ohniskom (*черная изба/баня* a pod.) alebo s dymom vyvádzaným komínom (*белая изба/баня* a pod.). V slovenčine existuje slovné spojenie *čierna kuchuňa* (menšia miestnosť bez okien s ohniskom na varenie a pečenie alebo tiež kuchuňa v poľnohospodárskej domácnosti slúžiaca na prípravu krmiva pre dobytok a domáce zvieratá), ktorá do istej miery korešponduje s významom *черная изба*.

Rozdiely v sociálnom statuse medzi vyššími a nižšími sociálnymi vrstvami spojené s odtieňom kože existujú v ruskej i v slovenskej kultúre, na rozdiel od slovenčiny sa v ruskom jazyku tento sociálny status vyjadruje slovnými spojeniami obsahujúcimi adj. *черный* (v niektorých prípadoch i v opozícii s adj. *белый*: *черный народ*, *черная работа* a aj v opozícii *черная/белая кость*, v slovenčine *robotný (prostý) ľud*, *ťažká (ne kvalifikovaná) práca* ale len *mať modrú krv* (= *белая кость*) a pod.

V slangu sa adj. *черный* a adv. *по-черному* bežne používajú vo význame nelegálny (*черный нал* a pod.), adv. *по-черному* tiež vo význame intenzívne niečo robiť, napr. *скупать по-черному* – veľmi smútiť.

Ruské perifrázy s adjektívom *черный*

ruská perifráza a jej význam	slovenský ekvivalent ruskej perifrázy
<i>черная Венера</i> [čierna Venuša]; o černoške	v slov. nie je
<i>черная роза</i> [čierna ruža]; perzián	v slov. nie je
<i>черная смерть</i> [čierna smrť]; pľúcny mor	<i>čierna smrť</i>
<i>черное золото</i> [čierne zlato]; uhlie alebo gora	<i>čierne zlato</i>
<i>черные береты</i> [čierne barety]; námorní výsadbári v Chile	v slov. nie je
<i>Черный континент</i> [čierny kontinent]; Afrika	<i>čierny kontinent</i>
v ruštine nie je	<i>čierna pani</i> ; smrť
<i>черное ремесло</i> [čierne remeslo], čierna mágia	v slov. <i>čierne remeslo</i> , kováčstvo

Tabuľka 4: Perifrázy s chromatismom *черный*

Vzhľadom na prevážajúce negatívne asociácie, ktoré sú spojené s chromatismom *черный*, množstvo perifráz – zvyčajne sa vyskytujúcich v publicistickom štýle – s týmto farebným komponentom nie je veľké. Podobne ako v prípade adjektíva *белый/biely* viacslovné spojenie so substantívom *смрть* vyjadruje objekt, jav alebo chorobu potenciálne nebezpečnú pre ľudský život: *черная смерть/čierna smrť* pomenúva (pľúcny alebo iný) *mor*, viacslovné pomenovanie so substantívom *золото/zlato* je perifrázou pre objekt (zvyčajne tovar), ktorý je vzácny a cenný a má tmavú farbu, v prípade perifrázy *черное золото/čierne zlato* ide o uhlie alebo ropu. *Черный континент/čierny kontinent* pomenúva Afriku. Perifráza *черная Венера* [čierna Venuša] podľa slovníka perifráz označuje Naomi Campbellovú, môže však pomenovať i akúkoľvek inú (známu) černošskú ženu, napr. v korpuse ARANEA speváčku Kelly Joyce, tanečnicu *Joséphine Baker*,

ale i ďalšie černošské ženy resp. ženy s tmavou pokožkou (napr. Jeanne Duvalová, múzu Charlesa Baudelaira pôvodom z Haiti) v konkrétnom kontexte. V slovenčine sa podobné perifrázy nevyskytujú. Naopak, v ruštine sa nevyskytuje *čierna pani* ako personifikácia smrti, čo korešponduje s absenciou spojenia čiernej farby so smrťou v ruštine.

Perifrázy *čierne remeslo* v slov. a *черное ремесло* v ruštine možno nazvať medzijazykovými homonymami, keďže v slov. kultúre je *čiernym remeslom* nazývané kováčstvo, zatiaľ čo *черное ремесло* v ruštine označuje vykonávanie obradov čiernej mágie. V slangu v rôznych kontextoch môže pomenúvať nelegálnu, protizákonnú činnosť (napr. v korpuse ARANEA odkazuje na aktivity zbojníkov, zločineckých organizácií, autorov počítačových vírusov, dílerov narkotík a pod., ale i protizákonne konajúcich úradníkov, policajných vyšetrovateľov atď.), adjektívum *черный* je teda v tomto prípade použité vo význame synonymom s ustáleným slovným spojením *черное дело*.

Prirovnania s adjektívom *черный*

Zvyčajne sa prirovnania s adj. *черный/čierny* využívajú v ruštine i v slovenčine ako prostriedok na farebnú charakteristiku objektov bez negatívnej asociácie, pričom sa v prirovnaní vyjadruje intenzita (tmavej) farby objektov.

Najčastejšie sa podľa korpusu ARANEA v prirovnaní *черный, как...* vyskytujú:

- názvy materiálov alebo objektov s charakteristickou farbou: najfrekvencovanejšie v korpuse ARANEA sú: *смоль* [smola], *сажа* [sadza], *гудалин/вакса* [vosk na toránky], *уголь/уголек* [uhol', uhlík], *деготь* [decht], *обсидиан* [obsidián], *смола* [smola], *гагат* [gagát], *антрацит* [antracit], *эбеновое дерево* [ebenové drevo]; v slovníkoch sa uvádzajú i porovnania so substantívami *земля* [zem], *туча* [mrak], *грязь* [špina], ktoré sú však frekvenčne podľa materiálov korpusu menej časté;
- temná časť dňa alebo stav absencie svetla: *ночь* [noc], *безлунная ночь* [bezmesačná noc], *тьма*;
- zo zvierat vtáky s tmavým perím: *ворон* [havran], *вороново крыло* [havranie krídlo];
- ľudia: *трубочист* [kominár] *негр* [černoč], *нигериец* [Nigerčan], *аран* [murín];
- nadprirodzené bytosti: *черт*.

Prirovnania k ľuďom – *негр* [černoč], *нигериец* [Nigerčan], *аран* [murín] – sa používajú na vyjadrenie (tmavej) farby pokožky ako črty rasy alebo intenzity opálenia, pričom *черный, как аран/негр* rovnako ako *черный, как трубочист* [kominár] sa používa i na obrazné vyjadrenie zašpinenia.

Prirovnania so spojením adj. *черный* a substantív *аран* alebo *негр* nemajú negatívny charakter, podobne ako v prirovnaní *čierny ako Cigán (Cigán)/murín/černoč* v slovenčine. V inom kontexte, ktorý nemá súvislosť s farbou pokožky – napr. po slovese *работать* a jeho synonymách *работать (вкалывать, пахать)*, *как аран/негр* [pracovať/makať/drieť ako murín/neger] má prirovnanie so substantívami *аран* alebo *негр* jednoznačne negatívny charakter.

V prirovnaní obsahujúcich adj. *черный* sa môže realizovať i iný význam lexémy *черный* než len opis farebného odtieňa alebo zašpinenia, napr. nelegálny: *мобильники черные, как смоль* [mobily čierne ako smola], ďalej tiež zlý, nečestný, nemorálny: *черная, как ночь душа* [duša čierna ako noc], *зависть, черная как тьма* [závist' čierna ako tma].

Rôzne významy chromatismu *черный* sa uplatňujú i v konštrukcii s komparatívom *чернее* [černejší]: veľmi tmavý – *волосы чернее ночи* [vlasy černejšie ako noc], *снег чернее тьмы* [sneh černejší než tma]; veľmi opálený – *сын чернее ночи* [syn černejší ako noc]; zachmúrený nevládny človek – *человек чернее ночи (тучи)* [černejší než noc/mrak].

V ruštine sa napokon používa i konštrukcia *чернее черного* [černejší než čierny], a to nielen v základnom význame (tmavej) farby, ušpinenia, no i vo významoch nečestný, nemorálny, pesimistický: *волосы* alebo *туча чернее черного* [vlasy černejšie než čierne, mrak černejší než čierny], *народ/реальность чернее черного* [národ černejší než čierny, realita černejšia než čierny].

čierna], dokonca sa možno stretnúť s komparatívnou formou i v ustálených slovných spojeniach: юмор чернее черного [humor černejší než čierny].

Podobne v slovenčine sa v prirôvnaniach s chromatizmom *čierny* používajú:

- a) názvy materiálov alebo objektov s charakteristickou farbou: *uhol', žúžol', eben/ebenové drevo, sadza, kolomaž, smola, trnka, uhlie, ónyx, atrament, tuš, obsidián, briketa, decht, uhlík, asfalt*;
- b) pomenovania temnej časti dňa alebo nedostatok svetla: *bezhviezdna/bezmesačná noc, temnota, tma*;
- c) zo zvierat vtáky s tmavým perím: *havran, havranie perie, vrana, kavka*;
- d) ľudia: *kominár, Cigán (Cigáni, Cigáň), murín, černocho*;
- e) nadprirodzené bytosti: *diabol, čert*.

Rovnako ako v ruštine i v slovenčine sa tieto prirôvnania používajú predovšetkým na farebnú charakteristiku objektu alebo na vyjadrenie miery zašpinenia, u človeka i opálenia alebo tmavého odtieňa pokožky. Realizujú sa však v nich i ďalšie významy adj. *čierny*. Využitie prenesených významov adj. *čierny* v slov. a *черный* v ruštine nemusí byť v porovnávaných jazykoch totožné, napr. v ruštine sa prirôvnaním *черный как земля* zdôrazňuje tmavá (čierna) farba objektu, napr. *хлеб, волосы, чай черный, как земля* [chlieb, vlasy, čaj čierny ako zem] alebo tmavá farba pokožky *кожа, лицо, коллеги черные как земля* [koža, tvár, kolegovia černejší ako zem], zatiaľ čo v slovenčine korpus ARANEA zachytáva i príklady s preneseným významom chromatizmu čierny: *vlasy čierne ako zem* (tmavé), *košeľa čierna ako zem* (špinavá), *tajomstvo čierne ako zem* (ťaživé, zlé), *súčasnosť čierna ako zem* (depresívna), *zmysel pre humor černejší ako zem* (veľmi intenzívny, prevládajúci čierny humor).

Záver

Vzhľadom na to, že adj. *черный* tvorí s adj. *белый* základnú a najstaršiu farebnú opozíciu a protiklad *белый – черный* je synonymný s protikladom *светлый – темный/svetlý – tmavý*, má tiež široký symbolický význam a v jazyku je súčasťou mnohých ustálených slovných spojení a frazeologizmov. Použitie tohto názvu farby môže vychádzať zo slovanskej minulosti spoločnej pre ruskú i slovenskú kultúru, i z vlastnej ruskej kultúrnej histórie, ktorá má svoje špecifiká a z ktorých do veľkej miery vyplývajú rozdiely vo význame samotnej ruskej lexémy *черный* a slovenskej lexémy *čierny* i použitie tohto adjektíva v ruštine a v slovenčine v slovných spojeniach s preneseným významom, napr. ruské *черное духовенство, черная земля, черная баня* ktoré nemajú ekvivalenty v slovenčine. Ďalšiu vrstvu ustálených slovných spojení a frazeologizmov ruština i slovenčina prevzali z iných jazykov v neskoršom období resp. preberajú ich v súčasnosti, napr. *čierny rytier – черный рыцарь*, pričom ich symbolický význam je rovnaký, ale ich jazykové stvárnenie vzhľadom na homonymiu s inými slovnými spojeniami udomácnenými v jazyku môže byť rôzne, napr. *черная пятница – čierny piatok, Black Friday*.

Na základe analýzy jednotlivých významov lexémy *черный* možno konštatovať, že konotácie slovných spojení s adj. *черный* v ruštine – podobne ako je to v prípade adj. *čierny* v slovenčine – vyznievajú výrazne v prospech negatívneho pólu hodnotenia. Neutrálne sú predovšetkým tie spojenia, ktoré obsahujú túto lexému v jej priamom význame charakteristiky farby objektu napr. *черный ящик, скринка в лиетadle со зазнамом приебуhu letу рôводне čiерnej farby, черный лес, listnatý les, ktorý na rozdiel od ihličnatého lesa (v ruštine *красный лес* – červený les) v zime stráca zelenú farbu, a pod. Sem môžeme zaradiť i frazeologizmy *черным по белому* (čierna farba atramentu) alebo *черные дни календаря* (vyznačené čiernou farbou, na rozdiel od sviatkov zvýraznených červenou, *красные дни календаря*). Pozitívne konotácie majú napr. perifrázy *черное золото, черная Венера*, a to vďaka použitým substantívam *золото*, resp. *Венера*. Jednoznačne záporné konotácie majú napr. frazeologizmy *держатъ в черном теле, видеть в черных красках* a pod.*

V realizácii symbolických významov pomocou lexémy *черный/čierny* je medzi ruskou a slovenskou kultúrou niekoľko rozdielov. V ruskej kultúre sa nevyskytuje personifikovaná smrť ako *čierna pani*, smrťka v čiernom oblečení, ktorú pozná slovenská kultúra, a v jazyku sa slovné spojenia s lexémou *черный* nepoužívajú na pomenovanie symbolov úmrtia a smútku za zosnulými, napr. slov. *čierna zástava*, *čierna páska*, *čierna kronika* oproti *траурный флаг*, *траурная/похоронная лента*, *хроника несчастных случаев* [*smútočná zástava*, *smútočná/pohrebná stužka*, *kronika nešťastných udalostí*] v ruštine. Veľmi silne tu na použitie adjektíva *черный* vplývalo chápanie čiernej farby v intenciách pravoslávneho kresťanstva, kde je čierna farba farbou oblečenia kňaza alebo mnícha (*чёрное духовенство*, *чёрный священник* – tu hodno spomenúť, že sa čierna farba kňazského rúcha interpretuje ako vyjadrenie smrti pre svetský život a jeho radosti, napr. Zavjalova, s. 2011, s. 155) a v ľudovej kultúre nereprezentuje smrť.

Naopak, svetlá farba pokožky, ktorá je znakom vyššieho sociálneho statusu, je slovenskej kultúre známa, vo folklóre je biela farba pokožky (napr. *biela rúčka/biele rúčky*) atribútom krásy dievčaťa. Ako však vyplynulo z porovnania použitia pomenovania *черный* v ruštine a *čierny* v slovenčine, vo frazeologizmoch opozícia biely/čierny reprezentuje protiklad urodzeného/neurodzeného pôvodu len v ruštine: rus. *черная кость*, *чёрный народ*, *черная кухарка*, v slovenčine *prostý/robotný ľud*, *kuchárka z ľudu*.

Na záver môžeme zhrnúť, že v rozsahu sémantických príznakov, ktoré sa v rámci jednotlivých významov lexém *черный* a *čierny* uplatňujú a v realizácii konkrétnych významov týchto lexém vo frazeológii porovnávaných jazykov, nachádzame, prirodzene, rozdiely, ktoré odrážajú rozdiely historického a kultúrneho charakteru medzi osudmi slovenského a ruského národa. V širšom kultúrnom kontexte sa však v ruskej i slovenskej kultúre uplatňujú všeobecné symbolické významy a kultúrne asociácie spojené s čiernou farbou (resp. absenciou svetla) v zásade totožne.

Literatúra

KENNER, T. A. 2007. *Symbody a jejich skrytý význam*. Praha: Metafora, 160 s.

KOŽARÍKOVÁ, H., 2012. *Symbolika a význam farieb vo finančnej terminológii prevzatej z angličtiny*. In: *Jazyk a kultúra*, č. 10/2012. Dostupné na: www.ff.unipo.sk/jak/10_2012 [cit. 2020-03-15]

VASILEVIČ, A. P. a kol., 2007: *Etimologija cvetonaimenovanij kak zerkalo nacional'no-kulturnogo soznaniija (naimenovanija cveta v indoevropskich jazykach: sistemnyj i istoričeskij analiz)*. Moskva: KomKniga, s. 9 – 28. Dostupné na: <http://www.philology.ru/linguistics1/vasilevich-07.htm>

SOLODILOVA, I. A., ŠČERBINA V. E. 2011. *Lingvokognitivnye i diskursivnye aspekty sovremennoj frazeologii*. Orenburg: IPK GOU OGU. 377 s.

ZAVJALOVA N. A. 2011. *Frazeologičeskije jedinicy s kolorativnym komponentom kak sostavl'ajuščaja diskursa povsednevnosti Japonii, Velikobritanii i Rossii*. Jekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta. 320 s.

Slovníkové printové a elektronické zdroje

ARANEA Web Corpora, Webový portál Corpora & Corpus Linguistics Portal. [elektronický zdroj]: <http://aranea.juls.savba.sk/> [cit 2020-04-15]

Boľšoj tolkovyj slovar russkogo jazyka. Hl. red. KUZNECOV, S. A. Sankt Peterburg, Norunt, 2000.

- BYSTROVA, E. A. et al. 2006. *Frazeologičeskij slovar russkogo jazyka*. Moskva: Izdatel'stvo Astrel'. 272 s.
- NOVIKOV, A. B. 2004. *Slovar perifrāz russkogo jazyka*. Moskva: Russkij jazyk Media.
- PODLESNYCH, A. 2011. *Ruské idiomy. Russkie frazeologizmy*. Brno: Computer Press. 380 s.
- OŽEGOV, S. I., ŠVEDOVA, N. J. 1992. *Tolkovyj slovar russkogo jazyka*. Moskva: Az Ltd. 960 s.
- MOKIENKO, V. M., NIKITINA, T. G. 2007. *Bol'shoj slovar russkich pogovorok*. Moskva: Olma Media Grupp. 784 s.
- OSIPOV B. I. 2003. *Slovar sovremennogo russkogo goroda*. Moskva: Russkie slovāri, AST – Astrel' – Tranzitknig. 565 s.
- Slovenský národný korpus*. Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied. [elektronický zdroj]: <http://bonito.korpus.sk> [cit 2020-03-15]
- Slovníky slovenského jazyka*. [elektronický zdroj]: <http://slovník.juls.savba.sk> [cit 2020-03-15]
- Slovníky slovenského jazyka* [elektronický zdroj]: <http://slovníky.korpus.sk> [cit 2020-03-15]
- Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G. 2006*. Hl. red. K. Buzássyová, A. Jarošová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. 2011*. Hl. red. K. Buzássyová, A. Jarošová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Slovník súčasného slovenského jazyka. M – N. 2015*. Hl. red. A. Jarošová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Nacional'nij korpus russkogo jazyka*. Dostupné na: <http://www.ruscorpora.ru> [cit 2020-03-15]

Tento príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0107/18 *Chromatizmus a jeho konotácie v kontexte slovanských a románskych jazykov*.

Kontakt:

Mgr. Martina Uličná, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
Email: martina.ulicna@euba.sk